

КОМИСИЈА ЗА ПРЕГЛЕД И ОЦЕНУ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ КАНДИДАТА ZUHRE TENISH

УНИВЕРЗИТЕТ МЕТРОПОЛИТАН ФАКУЛТЕТ ЗА ПРИМЕЊЕНУ ЕКОЛОГИЈУ "ФУТУРА" Веће департмана последипломских студија

Одлуком Сената Универзитета Метрополитан (број 10-10-00310/9) донетој на седници одржаној 10.02.2021.године, одређени смо за чланове Комисије за преглед и оцену докторске дисертације кандидаткиње **Zuhre Tenish** под називом „Еколошка безбедност и квалитет животне средине у Триполију”,

о чему подносимо следећи

ИЗВЕШТАЈ О ОЦЕНИ ДОКТОРСКЕ ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Основни подаци о кандидаткињи и докторској дисертацији

Кандидаткиња **Zuhra Tenish** је рођена 19.10.1976. године у Триполију, у Либији.

Основне студије је завршила на Универзитету у Триполију, на Факултету друштвених наука, 2000. године. Мастер студије завршила је на Универзитету у Триполију, на Факултету за високо образовање, 2007. године. Тема мастер рада је била: Утицај развода на понашање малолетне деце.

Кандидаткиња има следећи објављени рад "**Environmental Degradation and Economic Activities in OECD Countries**" (из категорије M23) у часопису *Fresenius Environmental Bulletin* (потврда уредника да је рад прихваћен је у прилогу) чиме је испуњен предуслов за одбрану докторске дисертације.

Докторска дисертација кандидаткиње **Zuhre Tenish** је урађена на укупно 194 стране, од чега 9 страна чини списак литературе. Списак литературе обухвата 107 референци које чине научни радови, књиге, зборници радова, законски прописи као и електронски извори. Уз основни текст дисертација садржи 106 табела и 71 графикон, као и прилог у коме је представљен упитник који је коришћен у истраживању.

Докторска дисертација кандидаткиње **Zuhre Tenish** је била подвргнута провери софтвером за установљавање преклапања/плагијатима (iThenticate Plagiarism Detection Software) чиме је испуњен и овај услов пре одбране рада. Након обављене провере установљено је да не постоје детектоване области и садржаји текста који се могу разумети као плагирање.

Предмет и циљ истраживања

Еколошке промене су промене у еколошком систему чији интензитет зависи од бројних чинилаца, које су узроковане различитим факторима као што су биотски процеси, варијације сунчевог зрачења и климатске промене које исто тако утичу на еколошке промене и процесе.

Поједине људске активности су идентификоване као значајни узроци који подстичу глобално загревање. Да би се негативне еколошке промене предупредиле или се њихов негативан утицај умањио потребно је да постоји ефикасан систем еколошке безбедности. Предмет ове дисертације је изналажење адекватних метода заштите квалитета животне средине и моделовање процеса ефикасне еколошке безбедности и њихов (позитиван) утицај на друштвене процесе у Либији.

Научни значај истраживања произилази из чињенице да је Либија једна од највише угрожених земаља због ефекта глобалног загревања и климатских промена којима је захваћена готово цела држава. Разлози за негативне еколошке последице због негативних еколошких промена у Либији су несташице воде, пољопривредна и прехранбена инсуфицијенција, притисци на људско здравље и националну економију. Утицај наведених негативних еколошких последица, пре свега због климатских промена на целокупно друштво, суштински утиче на еколошку безбедност у Либији, што је главни научни фокус ове докторске дисертације.

Друштвени значај истраживања огледа се у покушају подизања друштвене свести о негативним еколошким појавама и значају о еколошкој безбедности, као и о њеном утицају на квалитет живота становника Триполија у Либији.

Циљеви истраживања су одређени предметом истраживања. Циљ истраживања је двојак, са једне стране то је научни циљ, а са друге друштвени циљ.

Научни циљ је дескрипција и класификација утицаја еколошке безбедности на друштвене структуре у Триполију/Либији, као и проширивање сазнања о овим феноменима у савременим условима.

Друштвени циљ је смештен у раван институционалног друштвеног окружења и утицаја феномена еколошке безбедности на друштвене токове у Триполију/Либији.

Кључни циљеви истраживања су:

- утврђивање везе између еколошке безбедности и квалитета живота становника Триполија; и
- утврђивање ставова становника Триполија о квалитету живота и еколошкој безбедности.

2. Хипотетички оквир истраживања

Општа хипотеза

Сложена ситуација (економска и политичка) у Либији на локалном нивоу отежава развој концепта одрживог развоја и утиче на ставове становника Триполија о њиховој еколошкој безбедности и квалитету живота.

Посебне хипотезе:

- Ставови становника Триполија о квалитету живота повезани су са проценом услова становања, начина исхране, здравственог стања, задовољства начином живота.
- Ставови становника Триполија о квалитету живота повезани су са њиховом проценом еколошке безбедности.

- Специфична соци демографска обележја становника и града Триполија повезана су са проценом еколошке безбедности.

3. Методологија истраживања

Предмет и постављени хипотетички оквири истраживања наметнули су потребу за коришћењем метода који су омогућили сагледавање међусобне повезаности, детерминисаности и развојности појава истраживања: индукција и дедукција, анализа и синтеза које су омогућиле закључивање од општег ка посебном и супротно, а за проверу посебних хипотеза коришћени су подаци добијени емпиријским истраживањем које је спроведено у циљу израде ове докторске дисертације на територији града Триполија. За анализу и приказ резултата коришћени су следећи поступци: дистрибуција фреквенције, χ^2 квадрат тест (разлике између опажених и очекиваних фреквенција) и коефицијент корелације (Pearsonov и Spearmanov).

Истраживање је спроведено применом технике анкетирања (упитника) као инструмента којим су испитивани ставови становника града Триполија и за ту сврху је конципиран посебан упитник, подељен у пет скупова питања: соци демографска обележја испитаника, квалитет живота, степен социјалне безбедности, степен еколошке безбедности и информисаност/знање о локалном одрживом развоју (града Триполија). Највећи број питања у упитнику је затвореног типа.

Просторни оквир истраживања одређен је специфичном/посебном територијом града Триполија, а временски оквир је одређен теренском фазом истраживања, која је трајала од јула до октобра месеца 2017. године. Истраживањем је обухваћено 300 испитаника анкетираних уз помоћ колега студената Универзитета у Триполију. Испитаници су анкетирани на различитим локацијама у Триполију, а услов је био да су старији од 18 година.

Подаци који су добијени истраживањем обрађивани су фазно: у првој фази, која је имала за циљ квантификовање резултата и категоризацију према фреквенцијама добијених одговора, и другој фази, која се односила на корелациону анализу и проверу постављених хипотеза. Добијени подаци и резултати истраживања обрађени су уз примену софтверског програма SPSS 20.

4. Кратак приказ садржаја докторске дисертације

Дисертација се састоји из увода, 5 поглавља, закључка и списка литературе, списка табела, списка графикона и прилога у којем се налази упитник који је коришћен у истраживању.

У уводном поглављу дат је осврт на значај еколошке безбедности уопште, као и на ризике који утичу на еколошку безбедност. Еколошка безбедност се може дефинисати кроз могућности настанка штете услед антропогеног утицаја на околину као и услед природних процеса (поплаве, пожари, клизишта, цунамиа и друго). Она мора да подразумева непостојање штетног деловања на животну средину и здравље људи. Под еколошком безбедношћу се подразумева и решавање проблема све мање количине природних ресурса, спречавање пропадања животне средине, али и решавања проблема биолошке опасности које могу изазвати сукобе. У решавању ове врсте проблема примењују се еколошки оправдане технике и технологије, принципи политике одрживог развоја, али и правне норме и економски инструменти. Многи чиниоци који су нарушили еколошку безбедност пратили

су урбанизацију и индустријски развој. Ти чиниоци су постали ризици еколошке безбедности, а дошли су са економским и привредним напретком и представљају велики проблем и препреку одрживом развоју у економски развијеним земљама. Ризици као што су загађење ваздуха и воде или присуство токсичних метала у ланцима исхране су озбиљна претња еколошкој безбедности и у урбаним-индустријским регионима земаља у развоју. Са друге стране економски раст и развој омогућавају виши животни стандард, али могу утицати на деградацију животне средине. Због тога је у литератури истраживан утицај економских активности на загађење животне средине. Нека литература истражује везу између дохотка и загађења, тј. Kuznets-ову криву животне средине, док други радови истражују везу између загађења и директних страних инвестиција, тј. хипотезу о загађењу. Имајући у виду дефиницију еколошке безбедности као и ризике које је прате, могуће је рећи да је еколошка безбедност у индиректној вези са изучавањима која се односе на теоријске концепте као што су Kuznets-ова крива животне средине и хипотеза о загађењу.

У првом поглављу наведен је предмет истраживања, затим значај истраживања, циљеви и хипотезе истраживања. Додатно, описан је метод, узорак и просторно-временски оквир истраживања, као и очекивани резултати истраживања.

Друго поглавље носи назив Теоријска експликација предмета истраживања. У оквиру овог поглавља описан је појам безбедности у општем случају. Затим, наведени су индикатори еколошке и социјалне безбедности. Детаљно је описана еколошка безбедност која је као појам уведена на Генералној скупштини Уједињених нација, 1987. године, усвајањем *Резолуције о међународној еколошкој безбедности* на предлог бившег совјетског председника Горбачова, после чернобилске еколошке катастрофе. Brutland-ова комисија (Светска комисија за животну средину) је исте године предложила да се појам безбедност прошири и укључи у себе еколошку компоненту на свим нивоима од локалног до глобалног и унела то у свој извештај „*Our common future*“. Друго поглавље се бави и описом квалитета животне средине (загађење ваздуха, загађење воде, квалитет земљишта), као и значајем одрживог развоја.

Треће поглавље носи назив Еколошка безбедност у Либији. У овом поглављу је описано генерално стање у Либији. У овом поглављу се описује да је стање у Либији у последњој деценији хаотично, земља је економски дестабилизвана, велики део инфраструктуре је уништен или је у лошем стању, велики број становника је изгубио живот од почетка грађанског рата па све до данас, безбедност је на лошем нивоу, постоје константне претње од нових ескалација сукоба, а изоловани сукоби и тероризам и даље односе жртве. Земља која није безбедносно сигурна нема ни економску безбедност. Либија осећа последице климатских промена, има проблем са недостатком пијаће воде, мањком плодног земљишта, што уз политичку и безбедносну нестабилност представља велике препреке њеном развоју. Наводи се да је приметан пораст незапослености, поготово међу младима, који чине велики проценат становника, доста људи је расељено бежећи од сукоба, а мигрантска рута кроз Либију је додатни притисак на безбедност. Либија осећа последице климатских промена, у виду недостатка ионако дефицитарне воде за пиће, губљења плодног земљишта, којег ионако има недовољно. Све више земљишта постаје пустиња и губи своју природну вредност. Дакле, у овом поглављу се закључује да је у Либији еколошка безбедност на јако ниском нивоу.

Четврто поглавље носи назив Еколошка безбедност и квалитет животне средине у Триполију. У оквиру овог поглавља описан је геостратегијски положај и демографска обележја Триполија, затим квалитет живота у граду Триполију. Ово поглавље се бави и Еколошком безбедношћу и квалитетом животне средине у Триполију. Закључено је да је

убрзани развој градова углавном текао на штету безбедности животне средине, па је тако и у Триполију. Да би се спречило даље настајање штета потребно је направити баланс између политике развоја и модернизације са управљањем животне средине. Брз раст становништва, веће економске активности, повећан број иностраних представништва и концентрисање виталних државних институција у Триполију, довеле су до повећане енергетске потрошње и интензивирања саобраћаја, што се негативно одrazilo на квалитет ваздуха у граду. Да би заједница могла да се назове развијеном и стабилном она мора обезбедити услове политичке, социјалне и еколошке безбедности за своје становнике. У овом поглављу се износи и мишљење да је задатак локалне заједнице као што је Триполи, да обезбеди што виши стандард живота својим становницима, да омогући квалитетну здравствену заштиту, могућност за зараду и квалитетан живот од те зараде, такође треба да им обезбеди сигурне услове становања у здравом окружењу, могућност образовања, усавршавања и напредовања, приступ савременим научним достигнућима и технологијама, да им обезбеди квалитетне информације и слободан приступ информацијама. Додатно, урбанистичко планирање се мора ускладити са политиком одрживог развоја и мора укључивати анализу утицаја на животну средину. Потребно је у свакој стамбеној зони предвидети и место за јавне зелене површине и површине погодне за рекреативне садржаје. Проблемом енергетске ефикасности се мора приступити на нивоу локалне заједнице једнако озбиљно као и на централном нивоу, па је у локалним институцијама корисно имати еко менаџерски тим чији задатак ће управо бити примена донетих закона којима ће се унапредити енергетска ефикасност и заштита животне средине.

У петом поглављу је представљено емпиријско истраживање о еколошкој и социјалној безбедности у Триполију. Полазећи од значаја предмета и циља истраживања, као и хипотеза од којих се пошло у истраживању коришћене су квантитативне и квалитативне методе истраживања. У оквиру квантитативних метода коришћене су дистрибуција фреквенције, H_1 квадрат тест (разлике између опажених и очекиваних фреквенција) и коефицијент корелације (Pearsonov и Spearmanov). Истраживање је спроведено применом технике анкетања (упитника) као инструмента којим су испитивани ставови становника града Триполија и за ту сврху је конципиран посебан упитник, подељен у пет скупова питања: соци демографска обележја испитаника, квалитет живота, степен социјалне безбедности, степен еколошке безбедности и информисаност/знање о локалном одрживом развоју (града Триполија). Највећи број питања у упитнику је затвореног типа. Просторни оквир истраживања одређен је специфичном/посебном територијом града Триполија, а временски оквир је одређен теренском фазом истраживања, која је трајала од јула до октобра месеца 2017. године. Подаци који су добијени истраживањем обрађивани су фазно: у првој фази, која је имала за циљ квантификовање резултата и категоризацију према фреквенцијама добијених одговора, и другој фази, која се односила на корелациону анализу и проверу постављених хипотеза. Резултати обраде података приказани су табеларно и графички. Квантитативна анализа је била основа за квалитативну анализу.

Последње поглавље дисертације јесте Закључак, где су сумирани главни налази добијени емпиријским истраживањем спроведеним на територији главног града Либије, Триполија, међу 300 анкетираних становника овог града старијих од 18 година.

У списку литературе кандидаткиња је навела 107 референци.

У прилогу је приказан анкетни упитник који је коришћен у истраживању, а конципиран је тако што је подељен у пет скупова питања: соци демографска обележја испитаника, квалитет живота, степен социјалне безбедности, степен еколошке безбедности и информисаност/знање о локалном одрживом развоју (града Триполија).

5. Постигнути резултати и научни допринос докторске дисертације

Кандидаткиња Zuhra Tenish је за своју докторску дисертацију одабрала тему Еколошка безбедност и квалитет животне средине у Триполију.

У својој дисертацији кандидаткиња је на основу емпиријског истраживања дошла до кључних запажања када је у питању еколошка безбедност и квалитет животне средине у Либији (Триполију). Наиме, скоро сви испитани становници Триполија сматрају да су вода коју користе у домаћинствима, ваздух, и земљиште лошег квалитета, да је биљни и животињски свет у њиховој животној средини угрожен. Као највеће еколошке проблеме у граду препознали су дивље депоније и отпад, горива из моторних возила и индустријско загађење. Запањујуће висок проценат становника није упознат са чињеницом да у граду постоји служба која се бави заштитом животне средине и не зна да њихов град има план одрживог развоја. Највише њих мисли да зна по нешто о стању животне средине у граду у коме живи, мање њих сматра да је добро информисано о том проблему а најмање, тј., мање од 15% се сматра не информисаним, али чак више од 60% не зна ништа о акцијама које се спроводе на територији града, а које имају за циљ заштиту животне средине. Око половине испитаних зна да постоје невладине организације које се баве овим проблемом. Велики проценат је одговорио да зна да постоји организација која се бави заштитом животне средине у свету. На непрописан начин опасан отпад одлаже већина становништва. Више од 50 процената испитаника се не осећа еколошки безбедно, а остали осећају делимичну безбедност, а скоро 90 процената је еколошку безбедност оценило незадовољавајућом. Анкетирани становници за личну добит најважнијим сматрају социјално окружење и контакте, безбедност, еколошку безбедност и здравље.

Када су у питању постигнути резултати везани за квалитет животне средине у Триполију, кандидаткиња је својим истраживањем утврдила да потпуно задовољство животом осећа мање од 30% испитаника, делимично је задовољна половина, а незадовољних је око 20%. Међутим када су оцењивали степен задовољства животом у граду, више од 30% га је оценило са лошим, више од пола задовољавајућим, а само 10% сматра да има висок степен квалитета живота. Резултати истраживања су показали да је међу становницима Триполија значајан проценат образованих особа, писменост је на завидном нивоу, а више од 50 процената има заснован стални радни однос, највише особа је запослено у јавном сектору на месту службеника, значајан број ради у услужним делатностима. Социјално и здравствено осигурање уплаћује се у 64%, око 10% има или једно или друго, али забрињава висок проценат оних који немају ниједну врсту осигурања. Што се тиче средстава за живот највише испитаника тврди да има само за основне потребе, задивљујуће велики број је оних који кажу да лагодно живе, а најмање оних који немају средстава ни за основне потребе. Највећи број породица има од три до пет чланова, затим су заступљене породице до два члана, у приближном броју као и породице са пет до 7 чланова, а најмање је оних који имају преко тог броја. Што се новчаних прихода тиче најмање је оних чија су примања испод минималног загарантованог дохотка, остали платни разреди су заступљени са приближном фреквенцијом, а приходи по члану домаћинства су прилично шаренолико распоређени и углавном зависе од броја чланова које има породица. Међу анкетираним испитаницима велики проценат њих осећа се социјално безбедно, сви испитаници су имали неку врсту обезбеђеног склоништа за живот, а највећи проценат има некретнину у свом власништву. Велика већина испитаника је задовољно условима становања. Што се квалитета исхране тиче велика већина је задовољна квалитетом исхране, али више од 50% не води рачуна о томе да ли се храни здраво. Што се оцене здравственог стања тиче мање од 10% је изјавило да је оно лоше, остали су оценили своје здравствено стање од средњег до одличног.

Начин решавања проблема и односа еколошке безбедности и квалитета живота људи је од суштинског значаја за решавање парадигми одрживог развоја. Како би се негативне еколошке промене предупредиле или њихов негативан утицај умањио потребно ја да постоји ефикасан систем еколошке безбедности.

Предлог адекватних метода заштите квалитета животне средине и моделовање процеса ефикасне еколошке безбедности и њихов позитиван утицај на друштвене процесе у Либији (на микро плану у граду Триполију) је кључни очекивани допринос ове дисертације. Дисертација обилује и низом препорука за побољшање еколошке безбедности у Либији (Триполију), као на пример: подизање еколошке свести становника (едукација); увођење подстицаја за иновативне планове и пројекте који ће подстаћи повећање енергетске ефикасности, пројекте у развоју зелених технологија и зелену градњу; привлачење страних инвестиције у развој зелених технологија, подстицање зелене градње и друго. Истраживање је довело до закључака да је потребно направити баланс између политике развоја и модернизације друштва са утицајем на животну средину.

6. Мишљење и предлог Комисије о докторској дисертацији

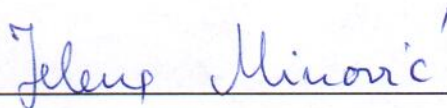
На основу свега изложеног Комисија је мишљења да докторска дисертација кандидаткиње по својој теми, приступу, структури и садржају рада, квалитету и начину излагања, методологији истраживања, начину коришћења литературе, релевантности и квалитету спроведеног истраживања и донетим закључцима задовољава критеријуме захтеване за докторску дисертацију, те се може прихватити као подобна за јавну одбрану.

Сагледавајући укупну оцену докторске дисертације кандидаткиње **Zuhre Tenish** под називом "**Еколошка безбедност и квалитет животне средине у Триполију**", предлажемо Већу департмана за последипломске студије давање позитивног мишљење о научном доприносу и Сенату Универзитета Метрополитан да донесе одлуку о прихватању наведене докторске дисертације.

Београд, 18. фебруар 2021. године

Чланови комисије:

др Јелена Миновић, виши научни сарадник,
Институт економских наука, ментор

др Златко Драгосављевић, доцент,
Универзитет Метрополитан
Факултет за примењену екологију "Футура", члан

др Оља Мунитлак-Ивановић, ванредни професор,
Природно-математички факултет
Универзитета у Новом Саду, члан

Ољга Мунитлак-Ивановић